

MICHAL ŠVEC

Foto: Michal Růžička / MAFRA

Severská krimi je marketingová bublina

Role spisovatele v české společnosti je nulová, ve Skandinávii má významné postavení ve veřejné debatě, říká překladatel a šéf Skandinávského domu.

Vojtěch Varyš
komentátor MF DNES

Praha nemá kulturní koncepci, a ačkoli se honosí titulem město literatury, živou literaturu prakticky nepodporuje. Její grantová politika je nekompetentní, zmatečná a ocitá se pod palbou kritiky nejen z literárních kruhů. Mnozí čeští nakladatelé hřeší na ledabylost čtenářů a místo poctivé redakční i překladatelské práce se spoléhají na šlendrián, aby za každou cenu ušetřili. S tím se mnozí překladatelé odmítají smířit. Překladatel z finštiny Michal Švec odkrývá, že co do přístupu ke kultuře a vlastní literatuře máme v porovnání se Skandinávií co dohánět.

Hitem posledních let je severská krimi. Jak se na ni dívají sami Seveřané? Je to docela úspěšně vytvořená marketingová bublina tady ve střední Evropě. Poprvé se severská detektivka v zahraničí výrazně prosadila v Německu. A co uspěje tam, o knihách to platí obzvlášť, často se objeví u nás. Čeští vydavatelé se inspirovali, severské krimi se věnovali i po propagační stránce a fenomén je tu. Dnes v podstatě žijí trh s

knihami, ale ten už severskými detektivkami podle mého názoru začíná být trochu přesyten. Na Severu se krimi píše hodně i se hodně čte, ale rozhodně to není žánr, o kterém by se mluvilo nejvíce, který by sbíral nejprestižnější ocenění. Mnohdy ani nevede zebříčky prodaných knih. Třeba ve Finsku se nejvíce prodává současná beletrie. Knihy, která obdrží hlavní literární cenu Finlândia, se nezřídka prodá i přes sto tisíc výtisků, což je neuvěřitelné číslo, vezme-li v úvahu, že Finů je pět milionů. U nás je něco takového nepředstavitelné.

Vzbudil úspěch detektivek nějaký zájem o Skandinávii obecně? Pozorujete nárůst zájemců o studium jazyků?

Zájem je jistě o něco větší, ale tradiční český čtenář detektivek není úplně typ člověka, který by se šel zapsat do jazykových kurzů a začal se učit norský nebo švédsky. Ohromnou propagaci Severu dělají třeba metalové kapely, které přivedou mladé lidi ke studiu jazyků, a v některých případech dokonce na akademickou půdu.

Loni vyšel ve vašem překladu Dopis pro mou ženu, dílo klasika a skandalisty finské literatury Penttiho Saarikoskiho. Budí ještě pořád takové vášně?

Vášně a kontroverze už dnes kniha nebudí, to je otázka 60. let, kdy byl Saarikoski na vrcholu slávy. Byl to velký bouřlivák, alkoholik, komunista, měl nonkonformní názory, tvrdou hlavu, divoký osobní život a revoluční styl psaní. Dnes už je považován za národního

klasika. Čtou se nejen jeho deníky a experimentální prózy, ale hlavně jeho poezie. Jako autor i jako překladatel - do finštiny převedl třeba Salingerovo Kdo chytá v žitě - se nebál používat hovorový jazyk a vulgarismy. To bylo do té doby ve Finsku něco neslýchaného.

Pro nás je zajímavá Saarikoskiho próza Čas v Praze, která zanedlouho vyjde poprvé česky. O co jde?

Saarikoski se do Prahy vypravil v druhé polovině 60. let a strávil zde několik týdnů. Původním motivem návštěvy bylo setkání s jeho tehdejší láskou, německou básnířkou Sarah Kirsch. Do detailů si zapisoval, co prožíval a viděl, hodně chodil po hospodách a nálevnách. Vytvořil obtížně uchopitelnou textovou mozaiku, která pozoruhodným způsobem zachycuje atmosféru zdejších 60. let. Už jen to, s kým se Saarikoski setkával a mluvil, jak ty lidi maskoval, aby je výskyt v knize nepoškodil, jak pracoval s různými krycími jmény, stojí za pozornost.

Když se řekne finská literatura, většina z nás si asi vybaví akorát Egypťana Sínuheta od Miky Waltariho. Co patří k dominantním tématům dneška?

Současným fenoménem je takzvané finské podívno, Finnish Weird, žánrově zařaditelné k fantastice, s prvky magického realismu. Vždy přítomná má nějaký společenský přesah. Autoři tematizují genderovou nerovnost, ochranu přírody, sexuální identitu, není to jen čistá fantastika. Několik knih tohoto specifického žánru vyšlo i česky, třeba

skvěle aktuální romány Johanny Sinisalo, Emmi Itäranty, Pasiho Ilmariho Jääskeläinena. Vedle toho ve Finsku vychází například i velká vlna takzvaných přistěhovaleckých románů, buď od autorů žijících v multikulturním manželství, nebo díla druhé generace přistěhovalců, kteří píšou o svých zkušenostech již finsky. Zajímavý je například Pajtim Statovci, jehož román Moje kočka Jugoslávie vyšel nedávno i u nás. Autor je původně z Kosova, ve Finsku žije od svých dvou let a v jeho díle se prolínají balkánské a finské motivy.

Všechny skandinávské země jsou proslulé tím, že kulturu mocně podporují.

Je důležité si uvědomit, že kultura má v severských zemích úplně jiné, významnější postavení než u nás. Seveřané tvoří malé národy, a mimo jiné proto si uvědomují, jak jsou jazyk a kultura pro zachování identity a tradic důležité. Kultura je také součástí společenského dialogu. Váha slova umělců nebo spisovatelů u nás, potažmo v celé střední Evropě, rapidně klesla, dalo by se říct, že jejich role ve společnosti je dnes bohužel téměř nulová. Naopak ve Finsku či v severní Evropě je běžné, že se spisovatelé účastní veřejné debaty, píšou o aktuálních otázkách, zvou je do televizních diskusí a lidé jejich názorům naslouchají. Stát pak prostřednictvím stipendií a programů pro autory i překladatele podporuje jak tvorbu, tak propagaci a kulturní export.

Jste předsedou Skandinávského domu, který propaguje severské kultury u nás. V zásadě už jde o zavedenou instituci.

Letos budeme slavít 12 let existence, o určité tradici se tedy dá mluvit. Skandinávský dům původně založila dánská cestovní kancelář, později se stal samostatným kulturním centrem, které tak trochu doplňuje kulturní zastoupení cizích zemí u nás, jako je třeba Goethe-Institut pro Německo. Pořádá rozmanité kulturní akce, provozuje knihovnu či webové stránky a přispívá k česko-severské kulturní spolupráci.

Napsal jste otevřený dopis pražskému magistrátu v souvislosti s pražskými kulturními granty. Co představuje hlavní problém?

My jsme grant letos odmítli, protože nám bylo na celoroční činnost přiděleno směšných 10 tisíc korun. Jen s administrací a vyúčtováním bychom měli vyšší náklady. Praze chybí kulturní koncepce a její kulturní politika je chaotická a podivná. Grantová komise zjevně neví, čeho se má držet. S objemem peněz, který jde na kulturu, tady asi nějak umíme pracovat a víme, že ta částka

není nekonečná. Stáli bychom ale o to, aby byl proces rozdělování veřejných prostředků transparentnější, aby komise svá rozhodnutí kompetentně zdůvodňovala, aby bylo jasné, že dotyční projekty četli a rozumějí jim. To v posledních dvou letech neplatí. Praha se navíc prezentuje jako „Kreativní město literatury UNESCO“, ale její podpora této oblasti je minimální. Na živou literaturu bylo z celkového objemu peněz na kulturu pro rok 2017 určeno asi 1,7 %, to není mnoho. Otevřený dopis podepsaný zástupci skoro všech literárních organizací, které o granty žádají, vznikl i loni. Hlavní ideou bylo otevřít dialog, ale magistrát skoro nekomunikuje, nanejvýš zareaguje arogantně a nekonstruktivně.

Někteří překladatelé teď otevřeli jinou palčivou otázku: nekálé praktiky jistých vydavatelů, mizernou redakční péči. Vy jste byl mezi nimi.

Jde o velký problém, o kterém se dosud moc nemluvilo. V 90. letech, pionýrském období volného trhu, byla nakladatelská praxe všelijaká, v určitých ohledech až polomafiánská. Už tehdy ale vznikla řada nesmírně kvalitních českých vydavatelství, jiná od té doby učinila velký pokrok. Dnes většinou vycházejí knihy, jimž se věnuje velká jazyková i grafická péče. Vedle toho existují i nakladatelé, kteří mafiánské praktiky úplně neopustili a u kterých není ani jasné, proč se věnují vydávání knih, a ne něčemu lukrativnějšímu. Proto vycházejí paskvíly. Například knihy, které neprojdou poctivou redakcí nebo korekturou. Někdy se stává, že překladatel odevzdá první verzi textu a pak vidí až hotovou knihu, což je hrozně špatně, každý text je třeba brousit. Takováto praxe devastuje současnou češtinu. Pak se setkáváme také s praktikami typu vydání staré překlady z 19. či počátku 20. století, protože u nich vypršela autorská práva, ale z dnešního hlediska jsou takové texty často v podstatě nečitelné. Nebo se kniha zadá nezkušenému překladateli, studentovi, který práci vykoná rychle a pod cenou.

Dá se s tím něco dělat?

V každém překladu, v každé knize bývají chyby. Hnidopišství je dobré se vyhnout. Pokud se ale bavíme o paskvílu, kde je každá druhá věta přeložena špatně, text obsahuje nečeské formulace, které mnohdy nedávají smysl, pak je na místě vznést kritiku, postavit se k ní čelem a poučit se z ní. Dotyční nakladatelé jsou často velmi nepřístupní, neochotní k jakékoli debatě a místo ni sahají k výhrůzkám soudem či sprostým urážkám. Je to jako s těmi granty - chybí nám schopnost dialogu, ochota se spolu bavit.

Překladatel

Michal Švec (32) vystudoval finštinu a klasičtí archeologii na FF UK v Praze, kde pokračuje v doktorském studiu srovnávací literatury. Absolvoval několik stáží na finských univerzitách. Působí jako učitel finštiny, od roku 2008 předsedá neziskové organizaci Skandinávský dům, která v Česku propaguje severskou kulturu, literaturu a kinematografii. Přeložil mj. Dopis pro mou ženu Penttiho Saarikoskiho nebo Strážkyni prameně od Emmi Itäranty.